

From the history of the publication of early Hungarian texts in the 19th century

Gábor Döbrentei and Early Hungarian Linguistic Records

The pursuit of independence that was characteristic of the reform age in Hungary foregrounded the issue of language. The Hungarian Learned Society, founded in 1830, gave institutional support to the cultivation of Hungarian: it defined its first and most important task as cultivation of the national language. In 1832 it was decided that latent old manuscripts should be collected so that obsolete Hungarian words and constructions can be rescued and revealed. It was decided that manuscripts hidden in Hungarian libraries should be found, original documents should be collected and published in sourcebooks in order to make a thorough exploration of the history of Hungary possible. The collected documents were first published in a series of volumes entitled *Early Hungarian Linguistic Records*. Gábor Döbrentei was appointed compiler and editor of the series in 1934. Volume One was published in 1838, Volume Two in 1840, and Volume Three in 1842. The last two volumes were completed and published in 1888 by György Volf. The way those early texts were presented, the principles of text processing are still pertinent today, even though errors do occur in the texts. The appreciation of Gábor Döbrentei (1785–1851), former secretary general of the Hungarian Academy of Sciences, literary organizer, translator, and writer, is equivocal within the history of Hungarian literature. His most renowned accomplishment is his share of the collection of early Hungarian documents; but he was also active as a language reformer: he coined a large number of new words and had an important role in the Hungarianization of geographical names of the hilly area around Buda.

Keywords: Hungarian age of reforms (1825–1848), publication of early Hungarian texts, Hungarian Learned Society, Gábor Döbrentei, *Early Hungarian Linguistic Records*, principles of source publication, Hungarianization of names.

TERBE ERIKA

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

A névföldrajzi kutatások magyar eredményeiből*

1. A névföldrajz fogalma. A névföldrajz a névtípusok vagy egyes nevek földrajzi elterjedését, jellemzőit vizsgáló szakterület, amely nagyon szoros kapcsolatot ápol a nyelvföldrajzzal (I. FARKAS 2014: 15; N. FODOR 2014b; HAJDÚ 2010b: 9; HOFFMANN 2003: 206; JUHÁSZ 2010: 31). Célja egyúttal „névrendszerünk összefüggéseinek felderítése” (KÁZMÉR 1970: 12). Tartalma és feladatköre tágabban értelmezve minden olyan jelenség térbeliségének a vizsgálata, amelynek „hordozója tulajdonnév, legyen az hangtani, alaktani, lexikai, szemantikai, netán régi helyesírási jellemző, vagy nyelven kívüli természeti, társadalmi entitás, amelyre a név valamilyen formában utal” (JUHÁSZ 2010: 31). KÁZMÉR MIKLÓS a névföldrajznak három irányát különítette el, melyek az alábbiak: 1. Nyelvtörténeti (nyelvjárástörténeti) érdekű névföldrajz, amikor a nyelvtörténeti vizsgálatok korpuszába vonják be a neveket, és alaki szempontok szerint aktív vizsgálati

* A dolgozathoz nyújtott értékes észrevételeiért köszönettel tartozom FARKAS TAMÁSNAK és JUHÁSZ DEZSŐNEK.

alanyokká válnak. 2. Településtörténeti érdekű névföldrajz, amikor a korabeli településviszonyokat, a névadó nemzetiségét a fennmaradt hely- és személynévek nyelvi eredetével kívánják igazolni. 3. Az önelvű névkutatás névföldrajza, amikor a név a vizsgálatnak nem eszköze, hanem célja. Az első kettő esetében segédtudományi résztvevőként jelenik meg a nevek vizsgálata, míg a harmadiknál főszereplővé válik: KÁZMÉR ezt emeli ki fő kutatási irányynak (KÁZMÉR 1970: 12–15).

A 19. században ismerték fel a neveknek a magyarság múltja megismerésében nélkülözhetetlen forrásértékét. Történeti vonatkozásban elsősorban a helynevek mutatják a nyelv területi kiterjedtségét, határait, mert rendeltetésükből adódóan alapfunkciójuk, illetve alapvető jellemzőjük a helyhez kötés, a lokalizálás (vö. HOFFMANN–TÓTH 2015). Magyarországon a 20. század első felében már születtek a tulajdonnevek táji megoszlásának vizsgálatára példák (vö. HOFFMANN 2003; JUHÁSZ 1993; KÁZMÉR 1970 összefoglalását), de ezek főleg nyelv- és településtörténeti kérdésekre keresték a választ. A névföldrajzi kutatások a II. világháború után a megfelelő mennyiségű, minőségű és egységes módszertannal készült korpuszok megjelenésével kaptak lendületet. 2010 óta a névföldrajzi kutatások állandó és nevesített fórumává vált az évente megrendezett A nyelvföldrajztól a névföldrajzig című konferenciasorozat és az ehhez kapcsolódó mindenkori konferenciakötet, amely a személynév- és helynévtörténet területét is érintve mutat be új eredményeket.

Az utóbbi évtizedekben a névföldrajz erősödését a névtanon belül is érzékelhető dimenzionális nyelvszemlélet (l. FARKAS 2014) is fokozza, amely a vizsgálatokban a térbeliség, időbeliség, társadalmiság és kultúra szempontjait szorosan kapcsolja össze (JUHÁSZ 2010: 31). Ez a részben a dimenzionális szemlélettel, részben a társtudományokkal fennálló szoros kapcsolat a vizsgálati cél felőli megközelítés fontosságára (JUHÁSZ 2010: 31) és a névföldrajz terminológiájának egyértelműsítésére (N. FODOR 2014b: 25–27) is felhívja a figyelmet.

2. A névföldrajz forrásai. Európában elsőként a Magyar Tudós Társaság 1837-ben, majd 1853-ban is pályázatot hirdetett a haza helyneveinek összegyűjtésére, s ez készítette Pesty Frigyest 1864-től kezdődően egy országos gyűjtés elindítására (az előzményekhez l. HOFFMANN–TÓTH 2015: 195–197). A több százezer adatot számláló gyűjteménye rávilágított, hogy a teljes magyar helynévanyag milliós nagyságrendre rúg, melynek összegyűjtése és közreadása rendkívül idő- és munkaigényes feladat. Az 1930-as években SZABÓ T. ATTILÁNAK köszönhetően kapott ismét lendületet a helynévgyűjtés, aki Erdély korabeli élőnyelvi és történeti helyneveit szerette volna összegyűjteni. A munka komoly eredményeket hozott, de kiteljesedését a történelmi helyzet megváltozása lehetetlenné tette. Magyarországon BÁRCZI GÉZA kezdeményezésére az 1960-as években vett új lendületet a helynévgyűjtő munka, s a Zala megyei földrajzi nevei 1964-es megjelenését követően sorra jelentek meg a hasonló gyűjtemények, melyek a névföldrajzi vizsgálatok egyik fő forrását is jelentik. Azután viszont az 1990-es évekre megakadt a folyamat, több megye, járás anyaga gyűjtetlen vagy kiadatlan maradt. A Debreceni Egyetem e munkát igyekszik összefogni, újraindítani (Hajdú-Bihar megye első kötete már meg is jelent, l. BÁBA szerk. 2015).

2.1. A hely- és személynévtárak. Az utóbbi fél évszázadban nagyon sok készült belőlük nyelvészek és történészek közreműködésével. A helynévtárak távlatilag lefedik a teljes magyar területet, illetve hasonló filológiai szempontok szerinti felépítésük és egységes adatbázisba rendezésük lehetővé teheti a rendszerszerű vizsgálatokat mind

névrendszertani, mind területi szempontból (JUHÁSZ 2001: 120–123). A történeti helynévföldrajz számára nagy jelentőségük van a határjárásokból, peres iratokból, régi térképekről stb. kigyújtható helyi ismertségű földrajzi neveknek, a nagy tömegű, jól lokalizálható mikrotoponimának. Történeti személynévtárak összeállíthatók többek közt tizedjegyzékekből, népesség-összeírásokból, míg a szinkrón személynévtárak hivatalos statisztikai anyagokból, népszámlálások adatbázisaiból, vagy akár telefonkönyvekből (ennek korlátairól l. VÖRÖS F. 2010b: 13).

2.2. A nyelvatlaszok. A nagyobb atlaszokban és az ezekhez részben igazodó regionális atlaszokban címszökeként a személynemekhez kapcsolódóan találhatók keresztnévszerű becézőnevek (pl. *András, Erzsébet, Mihály, Kati*), *-ék* képzős nevek (pl. *Erzsiék, Pistáék*), *-é* birtokjeles nevek (pl. *Erzsiéké, Józsiéké*), *-nott, -nól, -ni* „családi” helyhatározóragos formák (pl. *Ferenchez, -nél, -tól, Józsihoz, -nál, -tól*). A helynevek köréből találunk földrajzi közneveket (*mező, rét, legelő, patak* stb.), helyneveket (pl. *Börzsöny, Kolozsvár, Marosvásárhely*), égitestek neveit (pl. *Fiastyúk, Hold, Tejút*).

A RMNyA. névkészletét JUHÁSZ DEZSŐ foglalta össze (JUHÁSZ 1999), az erdélyi terület *-nott, -nól, -ni* „családi” helyhatározóragos formáiról HEGEDŰS ANDREA (2008: 93–104) végzett vizsgálatot. A Duna észak-déli vonalától nyugatra fekvő nyelvatlaszok névkincséből SZABÓ PANNA készített válogatott listát (SZABÓ 2018: 140–142), valamint a *fiatal és idős Katalinok* megnevezéseiből esettanulmányt (SZABÓ 2018: 143–146).

3. A helynévföldrajz módszereiről és eredményeiről. A helynevekre vonatkozó kutatások a megfelelő névállományok összegyűjtése és rendezése után, az 1960-as évektől kezdődően indultak el újult erővel. Módszertani szempontból a vizsgálatok alapját akár egy-egy név valamely része, eleme, akár egy-egy helynév szerkezetének egésze is jelentheti (TÓTH 1998: 123). A helynévföldrajz első nagyobb eredményeit a szóföldrajzi kutatásokban érte el.

3.1. Szóföldrajzi szemlélet. A névföldrajzi vizsgálatok az 1960-as, 1970-es években, A magyar nyelvjárások atlaszának és a helynévtáraknak megjelenésével párhuzamosan elsősorban a szóföldrajzi szemlélet felől indultak. E módszerrel a meghatározott korpuszokon az adott szókészlet meglétét vagy hiányát, illetve annak mennyiségét és elterjedését vizsgálják. A szinkrón helynévtérképek legnagyobb számban a földrajzi közszavakból készültek, melyeknek a megjelenését, alakváltozataikat főleg természeti tényezők befolyásolják (vö. JUHÁSZ 2001: 121; TÓTH 2002). A szóföldrajzi szemléletű irányzat legnagyobb szabású vállalkozása KÁZMÉR MIKLÓS 1970-ben megjelent monográfiája, A »*falu*« a magyar helynevekben (KÁZMÉR 1970). Vizsgálatának időbeli határai a 13. század elejétől 1873-ig, az első hivatalos helynévtár megjelenéséig terjednek, az alapja egy nagy adattár, melyet a kötet válogatva közöl (KÁZMÉR 1970: 132–304). Módszertani alapvetésén túl eredményeiből következtetni lehet a *falu* helynévi előfordulásából a változatok tér- és időbeli megoszlására, a magyar falurendszer fejlődésére.

A tájneveket alkotó földrajzi köznevek szóföldrajzi jellegzetességeit szűk két évtizeddel később JUHÁSZ DEZSŐ vizsgálta tájnév-monográfiájának egyik fejezetében (JUHÁSZ 1988: 40–41). Meghatározott földrajzi köznevek elterjedtségét mutatta be néhány tipikus északkeleti tájszó (pl. *gorond*) és általánosan ismert föld- és vízrajzi közszó (pl. *hegy, völgy, patak*) esetében KÁLNASI ÁRPÁD (1996: 196–215), olyan szimbólumrendszert használva, amely a jelenlétre és a számbeli arányokra is utal. VÖRÖS OTTÓ a Vas

megyei vízrajzi közneveket szóföldrajzi és jelentéstani szempontból (VÖRÖS O. 1999) dolgozta fel színes térképmellékletekkel gazdagon illusztrált monográfiájában. Újabban és nagyobb korpusz alapján BÁBA BARBARA végzett vizsgálatokat (BÁBA 2016).

3.2. Lexikális-morfológiai szemlélet. A névföldrajzi vizsgálatok másik megközelítésmódja szerint a lexikális-morfológiai kategóriákat alapul véve vizsgálják meg a helynévi szerkezetek területi jellegzetességeit. Módszertani szempontból e téren meghatározó MEZŐ ANDRÁS monográfiája (MEZŐ 1996), melyben a templomcímű alakult településnevek variánsaiból következtetve mutatja be a területi megoszlást. TÓTH VALÉRIA munkáiban (TÓTH 1998, 2002) három nagyobb összefüggő terület Árpád-kori helynévanyagát vizsgálta meg, és a lexikális-morfológiai struktúrákra fókuszálva bizonyította a három terület eltérő névadási mintáit. A 2010-es években a patrocíniumi településneveket fókuszba állítva nemzetközi kutatást is szervezett a témában (l. TÓTH szerk. 2011). E vizsgálatai kapcsán vetette fel a névjárások létét ő is, majd mutatta be a terminológiai hátteret N. FODOR JÁNOS (N. FODOR 2014b: 24–27). A területet később DITRÓI ESZTER is kutatta cikkeiben (DITRÓI 2015a, 2015b) és doktori disszertációjából készült könyvében (DITRÓI 2017).

3.3. Számítógépes névföldrajz. A számítógépes nyelvészet és a matematikai-statisztikai módszerek a dialektológiához hasonlóan, részben azzal is ötvözve az utóbbi évtizedekben jelentek meg a magyar névkutatás területén. A napjainkra összegyűlt hatalmas adatmennyiség kezeléséhez, összegző és elemző munkálatok elvégzéséhez korszerű és speciális célszoftverekre van szükség. Az 1990-es évektől folyik a Debreceni Egyetemen GYÖRFFY GYÖRGY történeti földrajzának névtani adatbázissá alakítása, amely alapján már több tanulmány, lexikográfiai munka és forráskiadás született, például a Helynévtörténeti adatok a korai ómagyar korból című sorozat tagjai (HA.).

A névföldrajzi kutatások jellegéből adódóan természetesen jelentkezik az adatok földrajzi szemléletű, térképes megjelenítésének igénye. A számítógépes dialektológiában a 2000-es évek elejére a Bihalbocs szoftverrel a feldolgozandó anyagok informatizálásán, adatbázissá rendezésén túl már komoly eredményeket értek el a térképeken való megjelenítésben is. E térképek komoly ösztönzést jelentettek a névkutatók számára, hogy a különféle digitális névtani adattárakat összekapcsolják térinformatikai alkalmazásokkal (vö. BÁRTH M. 2010: 15–16). SZABÓ T. ATTILA erdélyi történeti helynévgyűjtésének kiadási munkálatai közben született meg 2006-ban a terv egy több szempontú csoportosítást, szűrést, keresést, térképezést levetővé tevő szoftver elkészítésére. Az ekkor létrehozott Olló nevű program a Bihalbocs program működési elveihez és programozóihoz, VÉKÁS DOMOKOSHOZ és VARGHA FRUZZSINA SÁRÁHOZ kötődik, a tervezője BÁRTH M. JÁNOS (BÁRTH M. 2011: 18–30). 2008–2011 között SZABÓ T. ATTILA helynévgyűjtéséből a székelyföldi területek anyagát dolgozták fel, hogy a hasonló technikával informatizált Székely nyelvöldrajzi szótár és A romániai magyar nyelvjárások atlaszának adataival a helynévi adatok összevethetők, az adattárak integrálhatók legyenek. Ezt követően még öt erdélyi megye helynévanyagának munkálatai készültek el (BÁRTH M. 2011: 19). BÁRTH M. JÁNOS 2017-ben indította el az Erdélyi Helynévtörténeti Adattár és interaktív névföldrajzi atlasz online adatbázist (<http://eha.elte.hu>), ahol e helynévanyag interaktív módon kereshető, térképesen megjeleníthető, menthető.

2010-ben a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének szervezésében indultak a Magyar Digitális Helynévtár (<http://mdh.unideb.hu>) munkálatai Baranya, Somogy és Tolna megyék teljes digitalizált helynévanyagával. Ez azóta jelentősen bővülve, és a Magyar Névtárarchívum anyagával együtt 2015 októberétől Magyar Nemzeti

Helynévtár (<http://mnh.unideb.hu>) elnevezéssel folytatja tevékenységét (l. HOFFMANN-TÓTH 2015: 197, vö. még 2017). Az adatbázis céljai a különböző földrajzinév-gyűjtemények integrálása és egységes felhasználói keretbe rendezése, szabadon hozzáférhetővé tétele, nyelvészeti igényű feldolgozása, valamint a földrajzinév-gyűjtések újraindítása az ország több kutatóhelyének bevonásával. A többfunkciós adatbázis és prezentációs rendszer feldolgozza a 20–21. századi földrajzinév-gyűjteményeket, valamint nyitott a történeti helynevek befogadására is. A nevekhez kapcsolódó információkon kívül lokalizál is, így lehetővé válik a digitális kartográfiai megjelenítés. Az összeálló teljes áttekintésnek köszönhetően könnyebben kirajzolódnak a feltáratlan „fehér foltok”, kijelölve a még hiányzó területeket a helynevek összegyűjtéséhez.

4. A személynév földrajz módszereiről és eredményeiről. A kartográfia módszereit alkalmazó korszerű személynév kutatás magyar területen később indult a helynévföldrajzi vizsgálatoknál. Az akadályok technikai jellegűek is voltak, azonban az adatvédelmi szabályok is gátolták a megfelelő korpuszokhoz jutást. Mindezek ellenére a kutatási terület mostanra „szép kezdeti sikereket mondhat magáénak” (JUHÁSZ 2016: 25). A személynévek vizsgálhatók mennyiségi alapon (az adott területen a vizsgált név megvan-e, és ha igen, mekkora gyakorisággal; vagy nincs), vagy minőségi szempontok szerint (például adott becenevek a nyelvtani, funkcionális kötöttségeik alapján melyik névhez tartoznak). A személynévek megjelenését, alakváltozatait elsősorban társadalmi tényezők befolyásolják, például a családhoz, etnikumhoz tartozás (FARKAS 2015) vagy a névdivat (JUHÁSZ 2001: 121). Személynévtérképek minden személynévtípusból (családnév, keresztnév, becenev, ragadványnev) készülhetnek, mert mind hordozhat földrajzilag releváns jellemzőket. Leggyakrabban azonban a családnévek vizsgálatával találkozunk a hazai és nemzetközi szakirodalomban.

4.1. Nemzetközi eredmények. Nemzetközi távlatokban is imponáló eredményeket tud felmutatni például az angliai családnév földrajz, amelynek történetét és jelenlegi projektjeit BÖLCSKEI ANDREA foglalja össze tanulmányában (BÖLCSKEI 2015). A kezdetekben sok párhuzam vonható a magyar kutatásokkal: a mind területileg (pl. postai címjegyzékekre építve), mind társadalmi réteg és létszám (pl. földműves réteg képviselői) szempontjából elszórtnak, illetve lokálisnak tekinthető névvizsgálatokat a 2000-es évek elején felváltották a számítógépes eszközökre építő átfogó adatbázis-építések. Jelenleg is folyó meghatározó kutatási programjuk a Family Names of the United Kingdom (FaNUK), amelynek célja a Nagy-Britanniában ma használatos családnévek összegyűjtése és magyarázata. Ennek keretében felderítik a név nyelvi és földrajzi eredetét, a hozzá kapcsolódó névtörténeti adatokat, a történeti és jelenlegi névviselők számát és lakhelyét. Kiadási szempontból érdekessége, hogy az online szabadon hozzáférhető szócikkek közül utólag jelenik meg egy nyomtatott családnévszótár.

A történeti személynév földrajz elérhető eredményeiből VIERECK rajzol átfogó képet (VIERECK 2009). A Bambergi családnév projekt keretében például 100–150 évre visszanyúló gyűjtemény készült az adatbázisokban és nyíltan, köztük telefonkönyvekben hozzáférhető adatok egységes keretbe rendezésével, integrálásával. Az adatbázis adataira alapozva az írek körében gyakori *Murphy* vezetéknev elterjedését történeti szempontból is elemezték, az apai névből képzett „*Williams*-type” családnévekből névrendszertani vizsgálatot végeztek. VIERECK távlati célként az egyes családnévek első viselőjének, a kihalt családnéveknek vagy DNS-teszteknek a segítségével a családnév és népcsoportok közötti

kapcsolatokat is kutathatóknak véli (a magyar szakirodalomból erre l. még FARKAS 2015). Informatizált névatlások a világ több országának névanyagából már az interneten is hozzáférhetőek, például Németországban a nyomtatott kötetekben is megjelenő Der Deutsche Familiennamenatlas (DFA, <http://www.namenforschung.net/dfa/projekt.html>) vagy Olaszországban a GENS (<http://www.gens.labo.net>), amely 20 millió család- és keresztnévet tartalmaz és tesz kereshetővé, kutathatóvá a telefonkönyvek listái alapján (az európai névföldrajzi vizsgálatok néhány évvel ezelőtti áttekintését l. N. FODOR – F. LÁNCZ 2011: 175–178).

4.2. Szinkrón vizsgálatok. A magyar személynevek tér- és időbeli megoszlásáról, korszakonkénti történeti gyakoriságáról 2003-as monográfiájában HAJDÚ MIHÁLY több összegzést és esettanulmányt is bemutat (keresztnevekre pl.: 371–402, 406–409, 423–527, a családnévekre pl.: 773–786, 826–875). Ő volt az első, akinek sikerült ennyire átfogóan mozgásokat és változásokat bemutatni, az ország egy-egy reprezentatív kutatópontjának adataira alapozva. Az időközben változó jogi és informatikai lehetőségeknek köszönhetően mostanra sűrűbb hálózatú és nagyobb mennyiségű adattal is lehet vizsgálatokat végezni. A 2007. január 1-jei születésű családnevek teljes magyarországi listájának 1000 főnél több névviselővel rendelkező családnéveiből – mely a teljes lakosság nagyjából kétharmadát feleleli – szerkesztett HAJDÚ MIHÁLY névszótárát (2010a), egyes családnéveknél a változatai és eredete mellett röviden a földrajzi elterjedésre is utalva. VÖRÖS FERENC feldolgozásában jelent meg 2014-ben a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala aktuális adatbázisának felhasználásával a tízezer főnél több névviselővel rendelkező családnevek atlasza, a Kis magyar családnévátlasz (VÖRÖS F. 2014). E monográfia a teljes magyarországi népesség családnéveinek 2009. január 1-jei adataira építve térképes megjelenítéssel ábrázolja a nevek elterjedtségét (l. átfogóan már VÖRÖS F. 2010a; a szinkrón családnévöldrajzról röviden SZILÁGYI-KÓSA 2015: 146–147).

4.3. Történeti személynévföldrajz. A szükséges korpuszok hozzáférhetővé válása és a technikai feltételek megteremtése után mindössze pár éve kezdődtek el az átfogó történeti személynévföldrajzi szemléletű kutatások, alapvetően a Kárpát-medencei családnévállomány vizsgálatára (átfogóan l. N. FODOR 2015: 125–127). A 18. századi népesség-összeírások történeti névföldrajzi feldolgozásával több kutató is foglalkozik. Ennek az anyagnak a forrásértéke abban áll, hogy ez az időszak jelent egyfajta átmenetet a természetes (a magyar családnevek 14–15. századi kialakulása, megszilárdulása) és a mesterséges (a családnév-változtatás 19–20. századi korszaka) között (l. N. FODOR 2014a). VÖRÖS FERENC önálló tanulmányai mellett könyvet jelentetett meg az 1720-as országos összeírás névföldrajzi vizsgálataiból (VÖRÖS F. 2015), valamint 2017-ben megjelent a történeti családnévátlasza is (VÖRÖS F. 2017). N. FODOR JÁNOS az 1715-ben készült első országos összeírás adatai alapján elsőként kezdte el a Történeti magyar családnévátlasz munkálatait (N. FODOR – F. LÁNCZ 2011), jelentet meg tanulmányokat eredményeiből (l. pl. N. FODOR 2014a, 2014b), valamint indított egy szabadon hozzáférhető adatbázist (l. <http://csaladnevatasz.hu>).

A családnevek mellett leginkább vizsgált személynévtípus az egyénnevek ~ keresztnévek köre. HAJDÚ MIHÁLY fentebb idézett esettanulmányai mellett (HAJDÚ 2003: 371–402, 406–409, 423–527) SLÍZ MARIANN az Anjou-kor (SLÍZ 2011) személyneveit, valamint a *Gáspár, Menyhért, Boldizsár* keresztnévek elterjedtségét is vizsgálta (SLÍZ 2009).

5. Kitekintés. A hiányzó területek névanyagának összegyűjtésén, a meglévők informatizálásán és sok szempontú kódolásán, a történeti hely- és személynévföldrajzi

vizsgálatok végzésén és az alkalmazott névtani területek felé nyitáson kívül fontos feladat még a nyelv- és névföldrajz módszerbeli közelítése (vö. HOFFMANN 2015: 18; N. FODOR 2015: 127). Az informatizált anyagokon már könnyebben végezhető matematikai-statisztikai módszertanú vizsgálatok, de a névföldrajzi területek módszeres, matematikai alapú elkülönítése még új vizsgálati területek minősül.

A magyar dialektometria területén elért eredmények hatására jelent meg e téma kör a névtanban is (DITRÓI–VARGHA 2016), amely ötvözi a számítógépes dialektológia és névföldrajz módszereit, továbbá módszertana segítségével a mind nyelvjárási, mind névtani szempontból feldolgozott földrajzi területeken nyelvi kapcsolatok kereshetők, a másik eredményeit igazolva vagy cáfolva a megállapítások pontosíthatók. A Vas és Zala megye területén végzett összehasonlításai eredményei alapján javasolják a nagyobb területen végzendő összevetéseket, ahol a nyelvjárási és névtani különbségek is erőteljesebben megmutatkoznak, és így egyértelműbben lehet területi különbségeket meghatározni (DITRÓI–VARGHA 2016: 128). E feladat elvégzése is lehet a névföldrajzi kutatások egy következő nagyobb területe, iránya.

Kulcsszók: névföldrajz, helynévföldrajz, személynévföldrajz, személynévkutatás.

Hivatkozott irodalom

- BÁBA BARBARA szerk. 2015. *Hajdú-Bihar megye helynevei 1. A Hajdúböszörményi és a Hajdúhadházi járás helynevei*. A Magyar Névarchívum kiadványai 35. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- BÁBA BARBARA 2016. *Földrajzi köznevek térben és időben*. A Magyar Névarchívum kiadványai 39. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- BÁRTH M. JÁNOS 2010. *Székegyházi történeti helynevek nyelvi elemzése. Névföldrajzi vizsgálatok Szabó T. Attila Erdélyi Helynévtörténeti Adattárában*. Doktori disszertáció. ELTE BTK, Budapest.
- BÁRTH M. JÁNOS 2011. Szabó T. Attila Erdélyi történeti helynévgyűjtésének informatizálási munkálatairól. In: BÁRTH M. JÁNOS – VARGHA FRUZSINA SÁRA szerk., *Hangok – helyek: Tanulmányok dialektológiai adattárak és helynévtárak számítógépes feldolgozásáról*. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Budapest. 11–33.
- BÓLCSKEI ANDREA 2015. Családnevek névföldrajzi kutatása Nagy-Britanniában. In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig VI. Határtalan névföldrajz*. Imre Samu Nyelvi Intézet kiadványai 5. Imre Samu Nyelvi Intézet, Budapest–Alsóőr. 265–286.
- DFA. = Der Deutsche Familiennamenatlas. Elérhető: [http://www.namenforschung.net/dfa/projekt.\[-\].html](http://www.namenforschung.net/dfa/projekt.[-].html) (2018. 10.20.)
- DITRÓI ESZTER 2015a. A helynévrendszerek területi differenciáltságának statisztikai alapú megközelítése. In: É. KISS KATALIN – HEGEDŰS ATTILA – PINTÉR LILLA szerk., *Nyelvelmélet és dialektológia 3*. PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék – Magyar Nyelvészeti Tanszék, Piliscsaba. 58–80.
- DITRÓI ESZTER 2015b. Statisztikai módszerek felhasználási lehetőségei az összehasonlító névtudományban. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 11: 177–197.
- DITRÓI ESZTER 2017. *Helynévrendszerek modellalapú vizsgálata: a helynévminták összevető analízise statisztikai megközelítésben*. A Magyar Névarchívum kiadványai 40. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- DITRÓI ESZTER – VARGHA FRUZSINA SÁRA 2016. Települések közti nyelvjárási és névföldrajzi hasonlósági viszonyok összevető elemzése Vas és Zala megyében. *Névtani Értesítő* 38: 113–130.

- EHA. = Erdélyi Helynévtörténeti Adattár és interaktív névföldrajzi atlasz. Elérhető: <http://eha.elte.hu> (2018. 10. 20.)
- FaNUK. = Family Names of the United Kingdom. Elérhető: [http://www1.uwe.ac.uk/cahe/research/\[-\]bristolcentreforlinguistics/researchatbcl/fanuk.aspx](http://www1.uwe.ac.uk/cahe/research/[-]bristolcentreforlinguistics/researchatbcl/fanuk.aspx) (2018. 10. 20.)
- FARKAS TAMÁS 2014. Dimenzionális szemlélet a névkutatásban. Általános kérdések és a családnév-kutatás példája. *Névtani Értesítő* 36: 9–22.
- FARKAS TAMÁS 2015. Családnév és etnikum: utak és lehetőségek a magyar és a nemzetközi alkalmazott névtani kutatásokban. In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig VI. Határtalan névföldrajz*. Imre Samu Nyelvi Intézet kiadványai 5. Imre Samu Nyelvi Intézet, Budapest–Alsóőr. 187–211.
- FARKAS TAMÁS – SLÍZ MARIANN szerk. 2015. *Magyar névkutatás a 21. század elején*. Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Budapest.
- N. FODOR JÁNOS 2014a. Névföldrajz és etimológia: Mutatvány a Történeti magyar családnév-atlasz lexikális térképlapjaiból. *Magyar Nyelvőr* 138: 451–460.
- N. FODOR JÁNOS 2014b. A történeti személynévföldrajz mint a nyelvföldrajz egyik kutatási területe I. *Névtani Értesítő* 36: 23–41.
- N. FODOR JÁNOS 2015. Történeti személynévkutatás. In: FARKAS–SLÍZ szerk. 2015: 115–144.
- N. FODOR JÁNOS – F. LÁNCZ ÉVA 2011. A Történeti magyar családnév-atlasz előmunkálatairól. *Névtani Értesítő* 33: 175–190.
- GENS. Elérhető: <http://www.gens.labo.net> (2018. 10. 20.)
- HA. = *Helynévtörténeti adatok a korai ómagyar korból* 1–. Közéteszi: HOFFMANN ISTVÁN – RÁCZ ANITA – TÓTH VALÉRIA. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1997–.
- HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan. Személynevek*. Osiris tankönyvek. Osiris, Budapest.
- HAJDÚ MIHÁLY 2010a. *Családnevek enciklopédiája. Leggyakoribb mai családneveink*. A magyar nyelv kézikönyvei 17. Tinta Kiadó, Budapest.
- HAJDÚ MIHÁLY 2010b. Előszó. In: VÖRÖS F. szerk. 2010: 9–10.
- HEGEDŰS ANDREA 2008. *Nyelvföldrajzi vizsgálatok a romániai magyar nyelvterületen az egyesített atlaszok felhasználásával*. Doktori disszertáció. ELTE BTK, Budapest.
- HOFFMANN ISTVÁN 2003. *Magyar helynévkutatás 1958–2002*. A Magyar Névtudományi Kiadványai 7. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, Debrecen.
- HOFFMANN ISTVÁN 2015. A névtan és a társtudományok. In: FARKAS–SLÍZ szerk. 2015: 11–22.
- HOFFMANN ISTVÁN – TÓTH VALÉRIA 2015. Magyar Nemzeti Helynévtár. *Névtani Értesítő* 37: 195–202.
- HOFFMANN ISTVÁN – TÓTH VALÉRIA 2017. Mi is a Magyar Nemzeti Helynévtár célja és feladata? *Névtani Értesítő* 39: 169–182.
- JUHÁSZ DEZSŐ 1988. *A magyar tájnévadás*. Nyelvtudományi Értekezések 126. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- JUHÁSZ DEZSŐ 1993. Névtan és nyelvföldrajz. *Magyar Nyelv* 89: 72–77.
- JUHÁSZ DEZSŐ 1999. A romániai magyar nyelvjárások atlasza névtudományi jelentőségéről. *Névtani Értesítő* 21: 395–400.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2001. Nyelvföldrajz és névkutatás. In: KISS JENŐ szerk., *Magyar dialektológia*. Osiris tankönyvek. Osiris, Budapest. 119–123.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2010. A személynevek mint a nyelvföldrajz tárgyai. In: VÖRÖS F. szerk. 2010: 31–39.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2016. A magyar történeti dialektológia korszakai. *Magyar Nyelv* 112: 17–31. [https://\[-\]doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2016.1.17](https://[-]doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2016.1.17)
- KÁLNÁSI ÁRPÁD 1996. *Szatmári helynévtípusok és történeti rétegződésük*. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének kiadványai 67. Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézet, Debrecen.

- KÁZMÉR MIKLÓS 1970. *A falu a magyar helynevekben. XIII–XIX. század.* Nyelvészeti Tanulmányok 13. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MEZŐ ANDRÁS 1996. *A templomcím a magyar helységnevekben (11–15. század).* METEM-könyvek 15. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest.
- SLÍZ MARIANN 2009. A háromkirályok kultuszának hatása a középkori és kora újkori névadásra. *Névtani Értesítő* 31: 91–103.
- SLÍZ MARIANN 2011. *Személynévadás az Anjou-korban.* Históriaantik Könyvesház Kiadó, Budapest.
- SZABÓ PANNA 2018. *Nyelvföldrajzi vizsgálatok a magyar nyelvterület nyugati felén a dialektológiai atlaszok alapján.* Doktori disszertáció. ELTE BTK, Budapest. [https://doi.org/10.15476/\[-\]ELTE.2018.071](https://doi.org/10.15476/[-]ELTE.2018.071)
- SZILÁGYI-KÓSA ANIKÓ 2015. Mai személynevek kutatása. In: FARKAS–SLÍZ szerk. 2015: 145–164.
- TÓTH VALÉRIA 1998. Ómagyar helyneveink és a névföldrajz. *Magyar Nyelvjárások* 35: 119–132.
- TÓTH VALÉRIA 2002. A helynévmodellek nyelvföldrajzi vizsgálata a korai ómagyar korban. In: HOFFMANN ISTVÁN – JUHÁSZ DEZSŐ – PÉNTÉK JÁNOS szerk., *Hungarológia és dimenzionális nyelvsemlélet.* Debreceni Egyetem, Debrecen–Jyväskylä. 127–138.
- TÓTH, VALÉRIA ed. 2011. *Patrociny Settlement Names in Europe.* Onomastica Uralica 8. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen–Helsinki.
- TMCSA. = Történeti magyar családnévatalasz. Elérhető: <http://csaladnevatalasz.hu>. (2018. 10. 20.)
- VIERECK, WOLFGANG 2009. On the Geography of English Family Names. *Dialectologia: Revista Electrónica* 3: 73–108.
- VÖRÖS FERENC 2010a. *Családnévek térképlapjainak nyelvföldrajzi vallomása.* A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai 235. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- VÖRÖS FERENC 2010b. A magyarországi családnévöldrajz új távlatai. In: VÖRÖS F. szerk. 2010: 13–30.
- VÖRÖS FERENC 2014. *Kis magyar családnévatalasz.* Kalligram Kiadó, Pozsony.
- VÖRÖS FERENC 2015. *Fejezetek a 18. század eleji Magyar Királyság névföldrajzából.* Savaria University Press, Szombathely.
- VÖRÖS FERENC 2017. *Kárpát-medencei történeti családnévatalasz.* Kalligram Kiadó, h. n.
- VÖRÖS FERENC szerk. 2010. *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig. A 2010. június 8-i szombathelyi tanácskozás előadásai.* A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai 234. Magyar Nyelvtudományi Társaság – NyME Savaria Egyetemi Központ, Budapest–Szombathely.
- VÖRÖS OTTÓ 1999. *Vízrajzi köznevek szóföldrajzi és jelentéstani vizsgálata.* A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai 211. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.

Hungarian results in the linguistic geography of names

The linguistic geography of names is a discipline studying the geographical distribution and characteristics of certain types of names or individual names. It is a research topic closely associated with the broader area of linguistic geography. One of its major aims is to explore interconnections across systems of names but its tasks also include the study of geographical aspects of any phenomenon that is embodied in proper nouns. The paper surveys the sources of Hungarian onomastic geography and the research methods and results of the geography of place names and the geography of personal names of that language.

Keywords: linguistic geography, geography of place names, geography of personal names.

SZABÓ PANNA
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem